

ПРОФЕСОР ДИМИТЪР ЯРАНОВ –

РЕАБИЛИТАЦИЯТА*

ВИДНИ БЪЛГАРСКИ ГЕОГРАФИ

*И ако аз не горя,
и ако ти не гориш,
и ако ние не горим,
кой тогава ще разсее мрака.*

Назъм Хикмет Ран (1902–1963)
турски поет, роден в Солун

Десетилетия подред името на проф. Димитър Яранов беше табу за географската общественост в България. За него не се говореше, сякаш той не е съществувал. И наистина – израсна ново поколение географи, което не знаеше нищо за него. Вярно, тези от тях, които ровеха старата научна литература, попадаха на негови публикации, а тези пък, които се интересуваха от написаното, оставаха изумени от високия професионализъм в невероятно широките научни интереси на „неизвестния“ Яранов. Опитите им обаче да получат повече информация за неговата личност от по-стари колеги, негови връстници, оставаха напразни – никой не говореше за него, с малки изключения, разбира се. Тези изключения бяха в основата на реабилитирането на името и на научните приноси на проф. Д. Яранов. Това обаче стана възможно едва след прословутия 10 ноември 1989 г., когато българското общество получи импулс за промени и за публично „говорене“ по забранените теми.

По инициатива на секциите по Геоморфология и Геотектоника към Българското геоложко дружество, на 14 декември 1989 г. в една от аудиториите на ГГФ в Софийския университет се проведе скромно честване на 80-годишнината на проф. Д. Яранов. Част от геолозите и географите за пръв път му отдадоха, макар и плахо заслужена почит на голям учен. Посмъртно. За него „проговориха“ публично проф. Тодор Христов, проф. Петър Пенчев, проф. Диню Канев, доц. Ст. Московски ... – те разказваха за учения и колегатата Яранов ... Оформи се и предложение аудитория 245 в Университета да се нарече „Проф. Димитър Яранов“. Между присъстващите бяха неговата съпруга Вера и синовете им Минчо и Христо (завърнал се от САЩ). Беше необичайно и трогателно – случваше се нещо, дълго таено през годините...

По стечение на обстоятелствата това честване съвпадна с друго емблематично събитие от най-новата ни история – протестния митинг пред Народното събрание (14 декември 1989 г.) за премахване на член Първи от Конституцията – за върховенството на Партията, който ще се запомни с прословутата реплика от страх на Петър Младенов, новия генерален секретар на БКП и бъдещ първи избран/назначен президент на Република България: „По-добре да дойдат танковете“.

Първата нова професионална биография с библиография на проф. Д. Яранов се появи 10 години по-късно в сп. „Проблеми на географията“ (Д. Балтаков и Д. Стефанова, бр. 3–4, 1999), актуализирана през 2002 г. в сп. „Македонски преглед“ (бр. 3). Но изключително богатото научно творчество и профе-

* В памет на Вера Яранова и нейните синове Атанас, Христо и Минчо, които не доживяха юбилейната 100-годишнина на професор Димитър Яранов.

сионализма на проф. Д. Яранов бяха обществено преоткрити и получиха блестящ отзвук по време на много добре подготвената научна конференция с международно участие (11 държави), организирана в негова памет във Варна през септември 2002 г. Форумът се организира по инициатива и с финансовата подкрепа на проф. д-р Т. Кръстев от Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, а като съпредседатели в организационния комитет се включиха ст.н.с. д-р Г. Алексиев – Географски институт на БАН, доц. д-р Г. Балтаков от СУ „Св. Кт. Охридски“ и проф. д-р Х. Спиридонов – ИКИ на БАН (организационен секретар П. Стефанов от Географския институт на БАН).

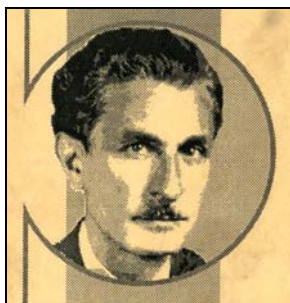
Научният форум привлече вниманието както на цялата географска общност в България, така и на

много специалисти от научни области, близки до географията. Още по-впечатляващо беше сериозното участие на чуждестранни колеги от Балканския регион, с който тясно свързва живота и дейността си проф. Д. Яранов. За големия интерес към конференцията е показателен броят на институциите, чиито представители взеха участие в нейната работа: 7 български и 9 чуждестранни университета, 8 института на БАН, 4 чуждестранни научни института, 3 природни парка, МОСВ, 3 издателства, 1 музей, 4 държавни агенции, 18 други организации – научни, производствени и частни фирми, 20 учители от Варна, Шумен, Русе, Бургас, Перник, Габрово и др. Много от участниците бяха млади хора – студенти, докторанти, асистенти, научни сътрудници, учители. Присъстваха и пенсионери, познавали лично проф. Д. Яранов.

„С конференцията се слага мост над бездната на времето и предразсъдъците. Мост между поколенията. И между географията и сродните науки.“

П. Стефанов

Предговор към Сборника доклади от научната конференция

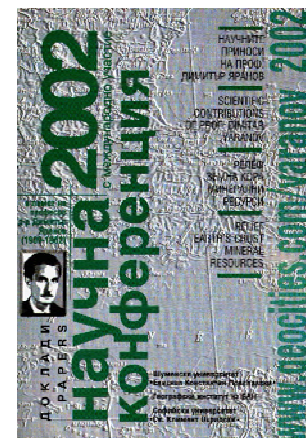

Тържественото откриване на конференцията (9 септември) се превърна в символично реабилитиране на проф. Д. Яранов, защото съвпадна с датата 9 септември на 1944 г. – прокобна както за него, така и за много други видни българи. Участниците и гостите на конференцията бяха приветствани от

двама министри (на МОН – доц. д-р Вл. Атанасов, и на Външните работи – г-н Соломон Паси), от зам. председателя на БАН проф. Н. Съботинов, от акад. Т. Николов (САЧК на БАН), от директори на институти на БАН (Географски, Геоложки, Институт по океанология), от ръководствата на Шуменския университет и Геолого-географския факултет на Софийския университет, от Агенцията по кадастър, от представителите на Украйна, Югославия, Русия, Полша, Албания. Не липсваше и парадокс – проф. Д. Яранов беше обявен за почетен член на Българското географско дружество (протокол № 28), без официално да е реабилитиран (да припомним, че на 16 февруари 1945 г. той и проф. Ив. Батаклиев са изключени от дружеството по най-унизителен начин, вж. и бр. 6/2008 на „География '21“).

В навечерието на конференцията беше издаден Сборник с доклади (над 1200 страници), разпределени тематично в три отделни книги (отг. тех. ред. Д. Стефанова), обединени около четири основни теми: „Научни приноси на проф. Д. Яранов“. „Релеф, земна кора, минерални ресурси“ (т. 1, 396 с.); „Развитие и състояние на природната среда“ (т. 2, 437 с.); „Геополитика, регионално развитие, географско образова-

ние“ (т. 3, 396 с.). Те съдържат общо 129 доклада на 189 автори от 7 държави (България, Македония, Полша, Русия, Украйна, Югославия, Мароко), разпределени в 8 тематични раздела (съдържанието на сборниците е поместено в електронния вариант на списанието на адрес: www.geography.iit.bas.bg).

Първото пленарно заседание беше посветено на житейската и професионална биография на проф. Д. Яранов (Г. Балтаков, Т. Кръстев, Г. Алексиев) и на научните му приноси, които бяха анализирани в 12 доклада – в областта на геоморфологията и неотектониката (Х. Спиридонов и Г. Алексиев), тектониката и неотектониката (Хр. Дабовски, Ив. Загорчев, Ив. Боянов), палеогеографията (Г. Балтаков), климатологията (ст. Велев), педологията (Н. Нинов), карстологията (П. Стефанов), хидрогеологията (Д. Златунова, М. Калинова), инженерната геология (Т. Батаклиев), географските изследвания извън България (Св. Кираджиев), антропогеографията (Б. Колев), картографията на Балканите (Б. Бешевлиев), географията на населението и селищата (И. Владев, Р. Владева). Докато научните приноси на проф. Д. Яранов във физическата география и в геологията бяха представени много задълбочено, то тези в антропогеографията (с която той залочва географските си изяви и в която са първите му научни постижения, в много отношение ненадминати и до днес)

„... цялостното областно географско изучаване е най-ценното, което един географ може и трябва да се стреми да даде. А това може да стане само когато с еднаква опитност се владеят и двата клона на географската наука... цялостни, бихме могли да кажем, географи, а не тесни специалисти...“ (с. 19)

Д. Яранов

„Днешното състояние на географията в Балканските страни“, 1937

останаха частично засегнати и недооценени (вероятно и поради непреодоляното негативно отношение към тази дисциплина, насаждано идеологически няколко десетилетия). Все още българските т.нар. иконом(социал)-географи продължават да са в дълг към творческото наследство на проф. Д. Яранов, до голяма степен и заради собствените си разбирания за съвременната география...

В следващите два дни се проведеха 18 научни заседания в 5 секции, на които съвременните колеги на проф. Д. Яранов представиха резултати от изследванията си в различни области на географията, геологията и други сродни науки. В секцията „Географско образование“ изнесените 11 доклада също предизвикаха оживени разисквания, защото засегнаха редица актуални проблеми на обучението по география (вж. Т. Кръстева, сп. „Обучението по география“, бр. 4, 2002, с. 30)².

На научните заседания бяха изнесени и 7 допълнителни доклада (от тях 1 от Япония и 2 от Албания), които не са представени в сборника. Между заседанията се състояха и шест презентации – на две издателства, три фирми (специализирани в ГИС) и една агенция направиха свои презентации за дейността и постиженията си.

Конструктивната дискуссия беше една от основните цели на конференцията и не случайно в нейната програма заключителната пленарна сесия беше планирана като обща дискусия, посветена на ролята и мястото на съвременната география в бързо и болезнено променящото се българско общество. Точно животът и дейността на проф. Д. Яранов са ярък пример за гражданската позиция на учения в преломните исторически епохи. Но още по времето на тази дискусия се почувстваха тревожните симптоми на сериозната криза, обхванала българската география. Трудно се прикриваха и изострените междуличностни и междуинституционални отношения и амбиции, отровите на които в следващите години окончателно омаломощиха географията в България. Това обяснява и защо дискусията се проведе при ограничено присъствие на българските участници (много от тях предпочетоха плажа и кръчмите).

Проведените разисквания се концентрираха около същността на съвременната географска наука, нейната информационна обезпеченост и значението на ГИС; новите задачи на географията в условията на задълбочаваща се глобализация и промените на Балканите; младите в науката; промените в методиката на обучението по география. По време на дискусиата за първи път директно се постави и въпросът защо все повече се ограничават дела на физическата (наречена «природна») география в системата на географското образование в средното училище. Повдигнати бяха и редица други болезнени въпроси, например за затихващите функции на Националния комитет по география и на Българското географско дружество, за ограничените (и самоограничените) теренни и стационарни изследвания и липсата на подходяща лабораторна база за географски изследвания, за прекратената „де факто“ експедиционна и екскурзионна дей-

До
Шуменски университет
"Епископ Константин Преславски
Географски институт на БАН
СУ "Климент Охридски"

Уважаеми господа,

Не намирам достатъчно силни думи и изрази, да изразя голямата си благодарност към членовете и сътрудниците на комитета по провеждане на научната конференция в памет на проф. Димитър Яранов. Самата идея да възстановите забравените заслуги на професора в областта на географията и геологията ме трогна до сълзи. Съжалявам, че не можах, поради възрастта си да присъствам лично на блестящо организираната конференция от Вас.

Прочетох с голям интерес научните доклади. Благодаря на авторите, които задълбочено са направили анализ на новите виждания на професора, не само в областта на географията, но и в геологията и други сходни науки. Всеотдайността на професора към науката заслужават вашите усилия и при съставяне на биографичните справки.

Благодаря Ви, още веднъж за огромния труд положен за осъществяването на тази научна конференция.

Желая, на всички участници мероприятиято, здраве и щастие в личния живот и успехи в науката.

С уважение:

/В. Яранова/

² В същия брой са поместени и два от изнесените на конференцията доклади – за природната география в системата на географското образование (Т. Кръстева, П. Русева и М. Стоянова) и за възможностите за приложение на ГИС в средното и основно образование (Д. Михова – Ямагучи университет, Япония).

*„Със своите знания, с високия си дух и морал проф. Д. Яранов беше за моето поколение **Учител**, който ни остави пример за беззаветна преданост на науката“*

Акад. Т. Николов

ност в обучението по география, но техните отговори увиснаха в необозримото бъдеще. Повдигнатите тогава проблеми продължават да стоят нерешени, дори се задълбочават и пораждат нови.

Предвид балканското научно наследство на проф. Д. Яранов и балканското присъствие на конференцията, беше лансирано и предложение (проф. Т. Кръстев и П. Стефанов) за учредяване на Балканска асоциация на географите.

Тази конференция продължава да бъде последният голям научен форум на българската географска гилдия, уважен и от много колеги от геологията и от други сродни науки. Може би защото беше посветен на големият учен проф. Д. Яранов, чийто широк професионализъм обедини за няколко дни толкова много специалисти... Разискванията, провокирани и от неговото научно наследство и житейски пример, бяха необходимото начало и първичният импулс за една общонационална дискусия за състоянието и перспективите на българската география в новите условия на второто хилядолетие – дискусия, която така и не се състоя, но за която нашето списание продължава и ще продължава да апелира и да провокира...

Конференцията беше първото и основно събитие от специалната Възпомятелна програма (2002) за проф. Д. Яранов. Тя завърши с друго голямо начинание в Националния музей „Земята и хората“ в София, което по стечение на обстоятелствата отново се случи на датата 14 декември – Възпомянание за големия български географ и геолог проф. Д. Яранов. За целта в музея беше уредена и специална изложба, посветена на неговия живот и творчество. В изложбата бяха отразени по подходящ начин и резултатите от конференцията във Варна.

Средиземноморският пейзаж е типичен импресионистичен пейзаж... Забележително е, че и в живописата импресионизмът се явява като рожба на средиземноморските люде... Не по-малко забележително е и обстоятелството, че реакцията срещу импресионизма – експресионизмът, се явява и намира най-благодатна почва за развитие в Холандия, Скандинавските земи и Германия, в Северна и Средна Европа, сред съвсем друга природа. Тук хиляди отънъци на зеления цвят, в повечето случаи кадифена резеда, не оставят колоритно впечатление, не създават импресия. Те пораждат, заедно с разсеяната светлина на въздуха и сивогълбовите тонове на небето, настроение, което е тъй променливо, както облаците, които вечно се реят.

Колко се отличава от всичко това постоянната колоритна импресия, която се налага в Средиземноморието от взаимодействието на тъмното лазурно небе, аквамарина на морската шир и бляскавия тъмно-зелен цвят на листата, които не опадват през цялата година. Ярък колорит, облян в лъчиста светлина, контраст в багрите, контраст във формите, и то не само в земеповърхните, но и в социалните форми: това са най-характерните белези на Средиземноморските земи и на тъй тясно свързаните с тях средиземноморска култура и цивилизация.

... Тук е царството на интегралния индивидуализъм, неразривно свързан с многостранните контрасти, присъщи на тази земя.

Д. Яранов

„Средиземноморските земи“, 1937

Възпомянанието се проведе в Залата на гигантските кристали – както отбеляза при откриването акад. Т. Николов, тя е един неповторим фон за учения и човека, който беше пример за връзката между Земята и хората. Оригиналната мултимедийна презентацията „Професор Димитър Яранов – щрихи към един недорисуван портрет“ (П. Стефанов, М. Илиев) показва оригинални и малко познати факти за живота и научната му дейност и събуди емоционални спомени в присъстващите негови колеги, приятели и близки. Много от тях направиха вълнуващи изказвания. Акад. Т. Николов сподели удивлението си от творческия дух на проф. Д. Яранов, който дори преследван и уволнен продължава да пише трудове, останали в научната съкровищница. Спомени за проф. Яранов разказаха и проф. М. Георгиев, акад. Ив. Костов, проф. В. Трайков, ст.н.с. д-р Иван Боянов, проф. Х. Спиридонов и др.

Специални гости на церемонията бяха съпругата на проф. Д. Яранов Вера и най-малкият му син Минчо. От искрената признателност и трогателните думи за професор Яранов, изливачи се в претълпената зала, ги озаряваше щастие... Макар и твърде закъсняло, това признание беше много навременно, защото те не доживяха юбилея му, който сега отбелязваме...

* * *

През лятото на 2008 г. в Баня се откри изложба „Фамилия Яранови“. На нея със снимки и публикации присъства и проф. Д. Яранов. Всеки, който познава неговото научно творчество, би доловил в изложените живописни творби на две поколения Яранови емоционалната натура на младия Д. Яранов – бащата и дядото. Той бе обладан от географска лирика и романтика, но като учен откри и наблегна на географския детерминизъм в живописата, а нея завеща на своите деца и внуци...